

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Konserde...

Müzik yapmak herhalde insanoğlunun genlerinde yatıyor. Öyle ya, dünyanın en ücra köşelerinde yaşayan kavimlerde yazı yazmak gibi uygarlığın mihenk taşı sayabileceğimiz bir özelliği bulamayabilirsiniz; ama ister basit bir aletle ister insan sesiyle olsun, müzik yapmayan bir toplum hemen hemen yok gibidir. Herkesin sanat zevkine saygımız vardır, ama ben en çok senfoni orkestraları eşliğinde çalınan konçertoları severim. Konçerto denince aklıma ilk olarak keman ve piyano için bestelenenleri gelir. Plaktan dinlemiştim, ama geçenlerde ilk kez iki piyano için yazılmış bir konçertoyu canlı olarak dinledim.

Bilkent Senfoni Orkestrası yalnız ülkeyimizin değil, bütün Avrupa'nın en iyilerinden biridir. Yerli ve yabancı eleştirmenlere göre o gece onlara eşlik edecek Pekinel kardeşler, ikili piyanoda belki de dünyanın en iyileri imiş. Sağolsun gişe müdürü Kudret Bey bana çok iyi bir yer ayarla-

mış, ama oldukça endişeliydim. Son günlerde boğazıma bir öksürük yerleşmişti, ne zaman kendini göstereceğini hiç kestiremiyordum. Konserin başlamasından 5 dakika sonra korktuğum başıma geldi ve boğazımda biraz sonra başıma gelecek felaketin baskısını hissetmeye başladım. Allahtan ilk parça Beethoven'in iyi bildiğim Leonore Uvertürü idi. Öksürüğümü davulların, trampetlerin gümbürdediği ana kadar geciktirmeyi başardım ve en uygun bir zamanda veryansın ettim. Sanırım kimse farkına bile varmadı. Artık sanki ben de orkestranın bir ferdi olmuştum, şef Emil Tabakov'un elindeki batonu yakın takibe almış öksürüğümü onun havada çizdiği elipslere göre ayarlıyordum. Böylelikle belki de tarihin ilk Öksürük Konçertosunu gerçekleştirmiş oldum, Beethoven'ın yardımıyla, tabii.

Uvertürden sonra Güher ve Süher Pekinel kardeşler sahneyi aldılar. Pekinel

nel'ler tahmin ettiğim gibi karşı karşıya değil, biri diğerinin arkasında çalıyor; ama tek yumurta ikizleri olan bu şirinler şirini genç hanımların çıkardığı sesler o kadar uyumlu, o kadar güzel ki, program notlarında belirtildiği gibi, iki kardeşin arasında sanki bir telepati köprüsü var. Çaldıkları ilk parça Bach'ın ikili keman konçertosunun piyanoya uyarlanmış versiyonuydu. Nefis bir parça, ama bu eser bestelendiği zaman orkestralarda davul ve sesli sazlar bulunmadığından öksürüğümü saklayabilmem olasılığı da yoktu. Allahtan kapının hemen yanında oturdum; öksürük basar basmaz kendimi dışarı atıp bol bol öksürdüm ve konçertonun ikinci bölümü başlar başlamaz yerime döndüm.

Ne mutlu o anne-baba Pekinel'e: Herkes keşke böyle güzel bir kızım olsun diye can atar, onlarda iki tane var. Genç okuyucularımızın haberi olmayabilir; ikizler üzerinde yapılan çalışmalar, insan kişiliğinin oluşmasında genlerin ne kadar etkili olduğu hakkında önemli ipuçları verir. Bu konuda en kapsamlı çalışma Minnesota Üniversitesi'nde yapılıyor. Bu çalışmaya kimi tek, kimi çift yumurta ikizi, binlerce ikiz kayıt olmuş. Sonuçların bir kısmı zaten beklediğimiz gibi. Örneğin, daha bebekken birbirinden ayrılan ve değişik ortamlarda büyüyen tek yumurta ikizlerinin kişilikleri birbirlerine çok benziyor; yani kişiliğimizin oluşmasında en önemli faktör genlerimiz. Uzmanlara göre çevremizin de katkısı var tabii, ama genler kadar değil. Ama sürprizler de var: Beraber büyüyen ikizlerden birisi aşık olduğu zaman diğer ikizin aşık olduğu, çok daha değişik biri oluyormuş, hatta bazen kar-

deşinin aşık olduğu adam veya kadından nefret bile ediyormuş. Yani aşk perisinin kimi nerede ne zaman çarpacağı bütün bilimsel çalışmalara rağmen hâlâ önceden belirlenemiyor. Aynı benim ne zaman öksüreceğimi önceden kestiremediğim gibi.

Pekinellerin son çaldıkları parça, Bach'a göre ultramodern sayabileceğimiz Poulenc'e aitti. Doğrusu bu parçayı ilk kez dinlediğim için biraz tedirgindim ama şanslı çıktım; eserde öksürüğümü gizleyecek nitelikte pasajlar vardı. Kolay olmadı ama o parçalar çalınana kadar kendimi tutabildim; tutamadığım zamanlarda da yüzümü ceketime gömdüm.

Bu iki enerji bohcasını hayran hayran dinlerken aklıma önemli bir soru geldi: Acaba hayvanlar aleminde tek yumurta ikizlerine rastlanıyor mu? Bu sorunun yanıtını hâlâ bulabilmiş değilim, ama gerçekten böyle bir şey varsa bilime büyük katkısı olur; çünkü o zaman yaptığımız deneylerle, tabii hayvanlara fazla zarar vermeden, "gen mi, çevre mi?" sorularına daha kolay yanıt verebiliriz. Eğer sizin aklınıza "kardeşim, onlar hayvan biz insan, onların yaptıklarıyla bizimkiler arasında ne ilişki olabilir ki?" diye bir soru gelirse tekrar düşünmenizi öneririm. Maymunlara kişilik testi vermemiz olasılığı yok, ama özellikle son yıllarda yapılan çalışmalar yalnız maymunlar değil, diğer birçok hayvanla biz insanlar arasındaki uçurumun o kadar geniş ve derin olmadığını ortaya çıkardı. Hayvanlar da aynen bizler gibi alet kullanabiliyor. Örneğin, şempanze ağaç kavuğuna çöp sokar ve çöpe tırmanan karıncaları bir güzel mideye indirir; başka bir şempanze yüksekteki bir meyveye ulaşabilmek için bir ağaç parçasını merdiven gibi kullanır; Pasifik Okyanusu'nda yaşayan bir su samuru, denizin dibinden çıkardığı midyelerin kabuklarını, bir kaya parçasını çekiç gibi kullanarak kırar.

Dahası var. Hayvan davranışlarının bir kısmının kalıtsal olduğunun, sanırım mağara devrinde yaşayan atalarımız bile farkındaydı ama şempanze, bonobo gibi maymun türlerinin bir çeşit ilkel kültür oluşturduğu ancak son yıllarda ortaya çıktı. Burada kültür daha çok öğrenme ve bunu kuşaktan kuşağa aktarma anlamına geliyor. Örneğin maymunun bir ağaçtan diğerine atlamasını başkalarından öğrenmesine gerek yok; bu doğuştan kaynaklanan bir özellik, ama bir Japon adasında gözlemlendiği gibi kumsala atılan bir meyveyi yemeden önce denizde yıka-

yan bir maymunun bu işi ilk kez yapması ve diğer maymunların onu taklit etmeleri, bir anlamda yeni bir kültür oluşturuyor. Hayvanlar da aynı insanlar gibi birbirlerini aldatabiliyor. Örneğin, bir kuşun yumurtasını başka türdeki kuşun yuvasına gizlice yerleştirerek yavrusuna bedava bir bakıcı bulması. (Yumurtadan çıkan yavrunun neden bu kadar değişik olduğunu ana kuş baba kuşa açıklamakta herhalde epeyce zorlanıyordur!). Başka benzerliklerimiz de var. Hayvanların yiyecek veya eş bulmak için kavga etmeleri ve hatta bu kavgaların bazen ölümlü sonuçlandığı, eski zamanlardan beri biliniyordu ama bir grup şempanzenin çete oluşturup, onlara hiç bir tehlike arz etmediği halde yabancı bir şempanzeyi neredeyse zevk için öldürdükleri, ancak son yıllarda ortaya çıktı. Öte yandan, bazı hayvan türlerinin karşılık beklemeden birbirlerine yardım ettikleri, hatta iyi ile kötüyü ayırt bile edebildiklerini iddia eden biliminsanları da var. İşte, eğer hayvan ikizleri varsa yapılacak deneyler bu muğlaklığa bir son verebilir.

Ne kadar ilginçtir değil mi? Bildiğimiz

kadarıyla şimdiye dek tek bir biliminsanı bizdekine benzer bir sanat duygusunun hayvanlarda olduğunu iddia etmemiş. Gerçekten, nehirde samon yakalayan ayı, "şurada manzara daha güzel, hem yer hem gün batışını seyrederim" diyerek avını başka bir yere taşıyor. Balina şarkıları aslında haberleşme ve yer belirleme aracından başka bir şey değil. Ayıya bisiklete binmesini öğretebiliyoruz, ama resim yapmasını öğretemiyoruz. Kimbilir "İnsan düşünen bir hayvandır" sözünü "İnsan sanat yapan bir hayvandır" sözüyle değiştirmek gerekir. Bizi biz yapan belki de en önemli özelliğimiz sanat yapabilme ve sanattan hoşlanma özelliğimiz. Tarımın ortaya çıkmasının 5 veya 6 bin yıllık bir geçmişi olması, ama İspanya'daki bir mağara duvarındaki resimlerin 40.000 yıl önce yapılmış olması, sanatsal yönümüzün teknolojik yönümüzden daha erken ortaya çıktığını gösterir. Ama yalnız bizim toplum değil yabancılar da sanatı bir lüks olarak görür. Okullar para sıkıntısı çektiği zaman ilk bıçağın altına yatan sanat bölümleridir. Bilkent Orkestrası, Pekinel kardeşler, İdil Biret veya Fazıl Say her zaman dinleyici çekiyor, ama diğerleri o kadar şanslı değil. Çok kez salonlar bomboş. Tiyatrolarımızın durumu da içler acısı, oyuncular boş koltuklara oynuyor.

Birçok başka konuda olduğu gibi sorun burada da eğitimde yatıyor. Bir mühendis veya biyoloji öğrencisine sanatı öğretmek kadar sevdirmek de önemli. Bu konuda aldığı seçmeli ders ona göre ayarlanmalı. Aynı kural fizik dersi alan sanat öğrencisi için de geçerli. ABD üniversitelerinde verilen seçmeli derslerin adlarında beğenme, takdir etme anlamına gelen "appreciation" sözcüğü vardır, örneğin "Music Appreciation" veya "Art (sanat), Appreciation" gibi. Harvard Üniversitesinde sanat ve edebiyat öğrencilerinin aldığı dersin adının "Şairler İçin Fizik" olması, onların bu konuda ne kadar duyarlı olduğunun en güzel göstergesi. Ama bizde bu farklar genellikle gözetilmmez; herkes açıklık derecesi gözetilmenden aynı kaseden aynı çorbayı içmeye mecbur edilir.

Sizi bilmem ama ben, televizyonda ne oynarsa oynasın yine de konsere, operaya ve tiyatroya gitmeye devam edeceğim, genç arkadaşlara da aynı şeyi yapmalarını öneririm. Ama eğer öksürüyorsanız, yanınızda ufak bir şişe öksürük şurubu taşımayı sakın ihmal etmeyin.